

مناطق ویژه

جایگاه مناطق آزاد در اقتصاد ایران

تقریباً دو دهه است که مناطق آزاد با اهدافی نظیر توسعه صادرات و اقتصادی و ارزآوری برای کشور فعالیت‌های خود را آغاز کرده‌اند. حال سوال اینجاست که آیا مناطق آزاد به اهداف اصلی خود دست یافته‌اند؟

به گزارش گروه اقتصاد پایگاه اطلاع رسانی دریا و نفت، مناطق آزاد تجاری، صنعتی و اقتصادی به دلیل موقعیت خاص خود و عواملی نظیر سهولت در صادرات و واردات، معافیت‌های گمرکی و ... در بسیاری از کشورها با اقتصادهای توسعه‌یافته و درحال توسعه از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. ایران هم دارای ۸ منطقه آزاد است که باید برای رونق این مناطق تلاش شود. حال سوال اینجاست که در مناطق آزاد چه مدیرانی مشغول به فعالیت هستند و مناطق آزاد در ایران چه اهداف و وظایفی را دنبال می‌کنند؟

تاریخچه شورای عالی مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی

شورای عالی مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی ایران، به عنوان نهاد ناظر بر فعالیت‌های این مناطق، در تلاش است تا با تصویب مقررات و آیین‌نامه‌های جدید، هماهنگی بیشتری در فعالیت‌های اقتصادی کشور ایجاد کند.

این شورا که در سال ۱۳۶۹ تأسیس شد، به ریاست رئیس‌جمهور و با حضور چند وزیر و رئیس‌کل بانک مرکزی تشکیل شده است. پس از تصویب قانون چگونگی اداره مناطق آزاد در سال ۱۳۷۲ و قانون مناطق ویژه اقتصادی در سال ۱۳۸۴، اختیارات و وظایف هیات وزیران به این شورا واگذار شد و نام آن به «شورای عالی مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی» تغییر یافت.

دبیرخانه این شورا که در تابستان ۱۳۷۱ تأسیس شد، به عنوان یکی از ارکان اصلی شورای عالی عمل می‌کند. دبیر شورا که به‌عنوان «مشاور رئیس‌جمهور در امور مناطق آزاد» منصوب می‌شود، تا سال ۱۳۹۶ زیرمجموعه نهاد ریاست‌جمهوری بود، اما بر اساس قانون برنامه ششم، به وزارت امور اقتصادی و دارایی منتقل شد.

این تغییرات ساختاری نشان‌دهنده عزم دولت برای تقویت و ساماندهی فعالیت‌های اقتصادی در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور است.

درحال حاضر رضا مسرور با حکم عبدالناصر همتی، وزیر امور اقتصادی و دارایی به سمت دبیری شورای عالی مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی منصوب شده است. پیش از او هم حجت‌الله عبدالملکی، ۱۴ آبان ۱۴۰۱، به این سمت منصوب شده بود.

انتظارات از دبیر شورای عالی مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی

در حکم صادره از سوی همتی برای دبیر جدید شورای مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی، بر اهمیت فعال‌سازی ظرفیت‌های این مناطق تأکید شده است. در این حکم به انتظارات از دبیر جدید این سازمان اشاره شده است.

به طور مثال، به مسئولیت اقدامات مؤثر به منظور افزایش صادرات غیرنفتی و همچنین معرفی و بازاریابی جهانی این مناطق برای جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی اشاره شده است. علاوه بر این، انتظار می‌رود دبیر جدید توجه ویژه‌ای به پیگیری و برنامه‌ریزی برای انتقال تکنولوژی به داخل کشور داشته باشد.

ایران چند منطقه آزاد دارد؟

درحال حاضر ایران دارای ۸ منطقه آزاد است که هر یک از این مناطق از ویژگی‌های خاصی برخوردار هستند. مناطق آزاد ایران شامل کیش، قشم، چابهار، اروند، ارس، منطقه آزاد تجاری-صنعتی ماکو، انزلی و قصرشیرین است.

جزیره کیش به واسطه تسهیل امور اداری، نداشتن محدودیت برای خرید، فروش و خروج ارز، معافیت از پرداخت مالیات تا ۱۵ سال و ... موقعیت مناسبی را برای سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی فراهم کرده است. درحال حاضر محمدجعفری کبیری به‌عنوان اولین رئیس سازمان منطقه آزاد کیش در دولت چهاردهم در رأس این سازمان قرار دارد.

قشم بزرگ‌ترین جزیره خلیج فارس با سواحل عمیق، امکانات بندری گسترده و موقعیت استراتژیک در مسیرهای تجاری بین‌المللی، قشم را به یکی از مهم‌ترین مناطق آزاد ایران تبدیل کرده است. این منطقه با تمرکز بر ترانزیت، ذخیره‌سازی و حمل‌ونقل کالا، نقش مهمی در اقتصاد ایران ایفا می‌کند.

چابهار با وجود چالش‌های اولیه در مورد موقعیت جغرافیایی، به دلیل نزدیکی به آب‌های آزاد و قرارگیری در مسیر ترانزیتی به آسیای میانه، اهمیت زیادی دارد. این منطقه با ارائه تسهیلات گمرکی و بندری، به دنبال جذب سرمایه‌گذاری و توسعه تجارت است. درحال حاضر حمیرا ریگی در رأس سازمان

منطقه آزاد چابهار قرار دارد.

اروند واقع در مرز عراق و کویت با برخورداری از زیرساخت‌های صنعتی و کشاورزی، پتانسیل بالایی برای توسعه دارد. با این حال، مشکلات گمرکی و توسعه‌نیافتگی تولید، از چالش‌های این منطقه محسوب می‌شود. در حال حاضر سازمان منطقه آزاد اروند با ریاست علی زارعی به فعالیت خود ادامه می‌دهد.

ارس با موقعیت استراتژیک در نزدیکی کشورهای قفقاز و دسترسی به بازارهای آسیای میانه، به عنوان یک قطب صنعتی شناخته می‌شود. این منطقه با تمرکز بر صنایع مختلف و نیروی کار متخصص، به دنبال جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. در حال حاضر هادی مقدم‌زاده در رأس منطقه آزاد ارس قرار دارد.

انزلی واقع در سواحل دریای خزر با برخورداری از امکانات بندری و موقعیت مناسب برای دسترسی به بازارهای روسیه و کشورهای حاشیه دریای خزر، به عنوان یک قطب تجاری و لجستیکی مطرح است. در منطقه آزاد انزلی هم مصطفی طاعتی‌مقدم به‌عنوان رئیس هیأت مدیره این سازمان مشغول به فعالیت است.

ماکو با ترکیه و آذربایجان مرز مشترک دارد. ماکو به دلیل نزدیکی به بازارهای اروپا و آسیای میانه، اهمیت زیادی دارد. این منطقه با تمرکز بر کشاورزی، تولید و گردشگری، به دنبال توسعه اقتصادی است. در حال حاضر ریاست سازمان منطقه آزاد ماکو برعهده حسین گروسی قرار دارد.

قصرشیرین واقع در مرز عراق، با وجود بازارچه‌های مرزی و زیرساخت‌های حمل‌ونقل، پتانسیل بالایی برای توسعه تجارت با عراق دارد. این منطقه با تمرکز بر تجارت مرزی و گردشگری، به دنبال جذب سرمایه‌گذاری است. همچنین در حال حاضر یعقوب محمودیان در رأس سازمان منطقه آزاد قصر شیرین قرار دارد.

اهداف مناطق آزاد ایران

در کل اهداف مختلفی برای راه‌اندازی مناطق آزاد وجود دارد اما مهم‌ترین آن پیوستن به اقتصاد و تجارت جهانی است. البته هر کشوری با توجه به شرایط خود اهداف خاصی را دنبال کند.

در ماده یکم قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجار و صنعتی هشت هدف مهم مد نظر قرار داده شده که هر یک از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند.

در مناطق آزاد تجاری-صنعتی اهدافی نظیر اداره خدمات عمومی، تولید و صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی، حضور فعال در بازارهای جهانی و منطقه‌ای دنبال می‌شود. همچنین از اهداف مناطق آزاد می‌توان به تنظیم بازار کالا و کار، ایجاد اشتغال سالم و سرمایه‌گذاری و افزایش درآمد عمومی اشاره کرد. علاوه بر این، عمران و آبادانی رشد و توسعه اقتصادی و تسریع در انجام امور زیربنایی مد نظر قرار داده شده است.

پروژه‌های مناطق آزاد در دولت چهاردهم

پس از پیروزی مسعود پزشکیان در انتخابات ریاست جمهوری، انتظارات برای رشد و پیشرفت مناطق آزاد هم افزایش یافت.

به طور مثال رضا مسرور، دبیر شورای عالی مناطق آزاد تجاری-صنعتی و اقتصادی، در مراسم تودیع و معارفه مدیرعامل سازمان منطقه آزاد کیش، از تلاش برای راه‌اندازی بورس بین‌الملل و بانک‌های آفشور در منطقه آزاد کیش خبر داد. همچنین وی به ضرورت همکاری با بخش خصوصی هم اشاره کرد.

البته مسرور در نشست با فرمانده قرارگاه خاتم به اهمیت کریدور میانی و ظرفیت‌های لجستیکی و ترانزیتی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی شمال اشاره کرده و تکمیل خطوط ریل چابهار و مسیر جلفا به چشمه ثریا را عاملی برای خارج شدن تهدیدات متصور از جمله کریدور زنگزور از صرفه اقتصادی دانسته است.

او همچنین از تشکیل کارگروه تخصصی برای رفع مشکلات پروژه‌های مناطق آزاد قشم و چابهار خبر داد و خواستار عملکرد تخصصی مناطق آزاد در تأمین مالی پروژه‌ها شده است.

آیا مناطق آزاد در ایران در رسیدن به اهداف خود موفق بودند؟

یکی از اهداف تأسیس مناطق آزاد رشد تجارت خارجی و ارزآوری برای کشور بوده است. طبق گزارش اکو ایران و داده‌های مرکز پژوهش‌های مجلس، در سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۸ میزان صادرات از مناطق آزاد ۷۱۷ میلیون دلار بوده است.

البته در همین مدت میزان واردات از مناطق یک میلیارد و ۴۵ میلیون دلار بوده است. بنابراین میزان واردات نسبت به صادرات دو برابر بیشتر بوده که به معنی شکست هدف اصلی تأسیس مناطق آزاد است.

در بحث سرمایه‌گذاری خارجی هم با وجود اینکه بیش از ۲۰ سال از تأسیس این مناطق گذشته اما فقط ۱۰ درصد از کل سرمایه‌گذاری خارجی را در سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۸ به خود اختصاص داده است که این هم یکی دیگر از عوامل شکست اهداف تأسیس مناطق آزاد است.

البته دلایل مختلفی برای شکست این اهداف وجود دارد که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به نبود زیرساخت‌های لازم و مشکلات در تأمین مالی اشاره کرد. چراکه با وجود گذشتن بیش از دو دهه از تأسیس مناطق آزاد ولی همچنان بسیاری از این مناطق با زیرساخت‌های لازم دسترسی ندارند.

همچنین این مناطق باید از نظر مالی حمایت شوند که این حمایت می‌تواند عن از طریق دولت و هم از طریق سرمایه‌گذاری بخش خصوصی صورت گیرد. بنابراین نکته اصلی رفع مشکلات فعلی مناطق آزاد است. در غیر این صورت حتی اگر به تعداد مناطق آزاد افزوده شود، باز هم موفقیتی حاصل نمی‌شود.

به هر حال انتظار می‌رود دولت چهاردهم با جدیت درباره حل مشکلات و توسعه مناطق آزاد اقدام کند